

VITAFÓRUM

GECSŐ TAMÁS

Kötelező nyelvvizsga és szorgalom

Sietek leszögezni, hogy Dános Kornéllal kifejezetten kollegiális, sőt, baráti a kapcsolat. Meggyőződésem, hogy azon ritka nyelvészek egyike Magyarországon, akik azt vallják, hogy a nyelv „végső” titkainak megfejtése elképzelhetetlen a természettudományos vizsgálati módszerek bevonása nélkül, pontosabban: ha igaz Saussure elgondolása, hogy a nyelv (a *langue*) székhelye az agyban van, akkor a nyelvet az agyban kell kutatni, a fizika, a kémia, a biológia stb. eszközeivel; erre pedig értelemszerűen nem képes a társadalomtudomány talaján álló egész eddigi nyelvtudomány, amelynek kutatási területe – mi más is lehetne? – a beszéd, a *parole*.

Szakmai és baráti tisztelem mellett azonban megütközéssel olvastam Dános Kornél „Nyelvelsajátítás és genetikai determináltság” című dolgozatát a *Modern Nyelvtudomány* 2002. áprilisi számában. A dolgozat első pontjában, az Elméleti és fogalmi alapvetésben Dános hitet tesz Chomsky innáta-elmélete mellett. Ez az elmélet azonban önmagában véve is problematikus. Kérdés, hogy az univerzális grammatika valami öröktől fogva adott dolog-e az emberi faj számára? Ha ez igaz lenne, az emberi nyelv nem *lett*, hanem már a kezdetek kezdetén *volt* az ember számára. Sarkítva: ha egyáltalán beszélhetünk „legelső” emberekről, a Chomsky által feltételezett univerzális grammatika elvei (principles of UG) eleve adottak voltak számukra. Mi az eredete az univerzális elveknek? Fillmore 1968-as esetgrammatikájában úgy véli, hogy az általa feltárt szemantikai mélyszerkezeti esetek fogalmi (feltehetően) velünk születnek. Valóban fogalmakkal születünk? Terjedelmi okokból itt csak arra szeretném felhívni az olvasó figyelmét, hogy talán nem helyes kritika nélkül egy elmélet hívévé szegődni.

Mármost, ami a nyelvelsajátítás genetikai determináltságát illeti, Dános 13 szindrómát sorol fel, amelyek azt bizonyítanák, hogy bizonyos genetikai eredetű neuron-degenerációk és nyelvi tünetek (nyelvi defektusok) között szoros összefüggés (ok-okozati viszony) mutatható ki. A kromoszómára lokalizált genetikai eredetű neuron-degenerációk és nyelvi tüneteik között elsőként az Alzheimer-kórt említi. Ez a kór azonban tipikusan öregkori betegség, semmi köze nincs a nyelvelsajátításhoz (az anyanyelv elsajátításához). Számunkra érdekes például a Down-kór lehet: genetikai születési rendellenesség, amely specifikus nyelvi defektusokban is manifesztálódik – az *első* nyelv elsajátítása során. Kétségtelenül jelentős vívmánya a modern orvostudománynak, hogy egyes nyelvi defektusokat vissza tud vezetni hibás kromoszómákra. Ez azt bizonyítja, hogy a nyelvi defektus *anyagyszerűségében* megragadható.

Ezek után térjünk rá a dolgozatra arra a részére, amelynek állításai, következtetései megdöbbentőek, de nem tartalmuk gazdagsága miatt. A dolgozat ötödik pontjában (A

felsőoktatás dilemmája: genetikailag determinált nyelvelsajátítási képesség és kötelező nyelvvizsga) Dános sok esetben genetikai okokra vezeti vissza, hogy „évente országosan több száz hallgató kénytelen távol maradni a záróvizsgáktól a nyelvvizsga-bizonyítvány hiánya miatt”. Ha ez igaz lenne, olyan szindrómát (szindrómákat) kellene találnunk, amelyek az első nyelv (az anyanyelv) elsajátítását nem gátolják – hiszen súlyos *anyanyelvi* defektussal aligha lehet bekerülni a magyarországi egyetemekre, főiskolákra –, de akadályozzák a hallgatókat a második nyelv (közepes szinten történő) elsajátításában. Tekintettel arra, hogy a hallgatók átlagosan 23 évesek, amikor a kötelező nyelvvizsga letétele esedékessé válik számukra, a korábban minden bizonnyal lappangó szindrómának ezen átlagos életkort megelőzően körülbelül 4–5 évvel kellene jelentkeznie. Van-e azonban olyan szindróma, amely csak és kifejezetten a második nyelv elsajátítását gátolja, de az anyanyelv használatára nincs hatással, azaz a hallgató anyanyelvi tudásában és produkciójában nem mutatkoznak defektusok? Milyen neurolingvisztikai vizsgálatok elvégzését tartaná célszerűnek Dános? Csak azokat a hallgatókat kellene vizsgálni, akik sokadszorra sem tudják letenni a nyelvvizsgát, vagy – a biztonság kedvéért – minden elsőéves hallgatót szűrni kellene? Egyértelmű, hogy a hallgató agyába való „betekintés” jelentős etikai problémákat vet fel. „Ennek a kérdésnek a felvetése még akkor is indokolt, ha nyíltan bevalljuk, hogy a tanulási képtelenség genetikai determináltságának *nyelvi tartalmát még nem ismerjük pontosan*” (kiemelés tőlem – G. T.) – írja Dános. Mit jelent az, hogy *pontosan*? Mennyire ismerjük a nyelvi tartalmat? A nyelvi tartalom pontos ismerete nélkül hogyan lehet hiteles neurolingvisztikai vizsgálatoknak alávetni a hallgatókat?

Tudományos-etikai szempontból Dános dolgozatának legtarthatatlanabb része az utolsó bekezdés. Az itt leírtaktól valójában már csak egy – nem is túl nagy! – lépés a fajlmélet. Dános az egész egészséges értelmiség nevében beszél többes szám első személyben, ellentmondást nem tűrően kirekesztve a „klubból” a hibás vagy csökkent értékű genetikai kóddal rendelkező egyedeket. Dánosnak azonban még ez is kevés. Az ilyen, defektussal rendelkező egyedek reprodukálódását is szeretné megakadályozni, a végső cél az, hogy a jelen és a jövő értelmisége hibátlan genetikai kóddal rendelkező egyedekből álljon.

Dános Kornél rendkívül veszélyes vizekre tévedt. Ezekben a vizeken nem lehet tartósan, biztonságosan hajózni, a hajós állandóan ki van téve annak, hogy alámerül, és legfőképpen: a kitűzött célt soha nem éri el!

Ezek után mi a valódi oka annak, hogy évente több száz hallgató nem jut el a diploma megszerzéséig, mert nem felelt meg a középfokú nyelvvizsgán? Eltekintve most a genetikai tényezőtől, Dános szerint „a felsőoktatás még nem rendelkezik kellő számú és korszerű szakmai felkészültségű nyelvtanárral, sem pedig elegendő oktatás-technikai eszközzel”. Elfeledkezik azonban a legkézenfekvőbb hiányosságról: a *szorgalom* hiányáról. A hallgatónak nem anyanyelvi szinten kell elsajátítania a második nyelvet, hanem alap- és középfokon, ráadásul a nyelvvizsga-bizonyítványt jóval a maximálisan elérhető pontszám alatt is meg lehet már szerezni: a nyelvvizsga is – mint minden vizsga – liberális bizonyos mértékig. 22 év egyetemi tapasztalata azt mondhatja velem, hogy a bukások 99 százalékának oka a kevés tanulás, a szorgalom hiánya. A legtöbb hallgató azért önkritikus: nem a tanárt, nem a technikai eszközöket, nem a „hibás génállományát”, nem a sorsot hibáztatja a kudarcért, hanem saját magát. Goethével szólva: *Genie – das ist vielleicht nur Fleiß*.